



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Cultural promotion and imperialism: the Dante Alighieri Society and the British Council contesting the Mediterranean in the 1930s

van Kessel, T.M.C.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Kessel, T. M. C. (2011). *Cultural promotion and imperialism: the Dante Alighieri Society and the British Council contesting the Mediterranean in the 1930s*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

SAMENVATTING

Bij het naderen van de jaren 1930 werd buitenlandse cultuurpolitiek in toenemende mate een onmisbaar instrument in de internationale politiek. Dat valt af te lezen aan de geschiedenis van een drietal particuliere organisaties die eind negentiende eeuw de verbreiding van nationale taal en cultuur buiten de landsgrenzen gingen bevorderen. Dat waren de Deutscher Schulverein/Verein für das Deutschtum im Ausland, de Alliance Française en de Società Dante Alighieri. Deze organisaties zouden alle drie te maken krijgen met een steeds sterkere bemoeienis van de staat met buitenlandse cultuurpromotie. Dat in weerwil van het verschillende karakter van de betreffende overheden. Die ontwikkeling viel al na de eeuwwisseling te constateren maar na de Eerste Wereldoorlog trad zij nog duidelijker aan het licht.

In Groot-Brittannië, waar een koloniaal rijk dat nog altijd bijna een derde van de wereld omvatte het zelfvertrouwen rijkelijk kon voeden, had de samenleving geen behoefte aan een organisatie die de Britse cultuur zou verspreiden. Dat de Britse overheid een buitenlandse cultuurpolitiek zou ontplooiën, daarvan was al helemaal geen sprake. Cultuur werd gezien als een zaak van particulier initiatief en iedere vorm van cultuurpromotie door de staat droeg het risico te ontaarden in de oorlogspropaganda die tijdens en vlak na de Eerste Wereldoorlog door de Britse publieke opinie zo verafschuwd was. Niettemin lukte het een ambtenaar van de Foreign Office News Department, Reginald Leeper, om de nodige politieke steun te vinden voor de oprichting van de niet-gouvernementele British Council. Dat was mogelijk dank zij een combinatie van factoren: nationalistische opstanden in landen als India en Egypte die de greep van Groot-Brittannië op haar *Empire* verzwakten; de negatieve effecten van de actieve Duitse en Italiaanse cultuurpromotie op de Britse internationale handelsbelangen; de bedreiging die Fascisme, Nationaal Socialisme en, verder weg, de internationale aspiraties van de Bolsjewieken vormden voor de vrede in Europa en voor de Britse vrijheid en democratie.

Bij de controle van Groot-Brittannië over haar *Empire* werd een sleutelpositie ingenomen door de Middellandse Zee, die toegang gaf tot het Suezkanaal, de snelste weg naar India. Maar door Italië werd de Middellandse Zee beschouwd als het gebied van haar natuurlijke invloedssfeer en territoriale expansie: haar *Mare Nostrum*. Italië's eeuwenoude oriëntatie op de Middellandse Zee werd cruciaal in de jaren 1930, toen de cultus van de *romanità* en de revival van het Augusteïsche Keizerrijk een centrale plaats kregen in het almaar meer totalitaire regime van Mussolini. Rond de Middellandse Zee en haar voornaamste toegangswegen kwamen de Britse belangen onvermijdelijk in botsing met de Italiaanse aspiraties. De activiteiten van de Società Dante Alighieri en de British Council in Malta, Abessinië en Egypte laten zien hoe de

promotie van Italiaanse en Britse cultuur in het Middellandse Zee gebied een belangrijk instrument was in de onophoudelijke machtsstrijd tussen de twee imperia.

Sinds haar oprichting had de Dante Alighieri weliswaar samengewerkt met het Italiaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken (Affari Esteri), maar zij was niettemin een onafhankelijke, particuliere organisatie. Toen Mussolini aan de macht kwam moest de Dante haar positie opnieuw overwegen. Vooral in de jaren 1930 moest zij de juiste balans zien te vinden tussen het handhaven van haar autonomie en het verkrijgen van voldoende goedkeuring van de kant van Mussolini. Aanvankelijk had het regime er belang bij om zichzelf te associëren met een dergelijke venerabele organisatie verbonden met het Risorgimento. Maar in de jaren 1930, toen een aantal overheidsorganisaties voor fascistische propaganda een plaats gingen innemen naast de bestaande organisaties voor cultuurpromotie, ontstond een toenemend gevaar om door de staat geabsorbeerd te worden. Zoals de casus Malta en Egypte aantonen, werkte de British Council onder de vleugelen van de Foreign Office en was zij nooit zo onafhankelijk als de Dante in oorsprong geweest was en lange tijd bleef. In het Middellandse Zee gebied bleef het beleid van de Council in lijn met de prioriteiten van de Foreign Office. Ook de Dante bracht haar buitenlandse activiteiten in overeenstemming met het beleid van Affari Esteri, maar zij moest ervoor zorgen dat zij haar eigen relevantie behield binnen het veranderlijke politieke landschap dat zich ontwikkelde tijdens de dictatuur van de Duce en diens 'verdeel en heers' tactiek, zoals het voorbeeld van Abessinië aantoonde.

Deels om te voldoen aan de eisen van het nieuwe regime en deels door een natuurlijke generatiewisseling binnen haar ledenbestand probeerde de Dante het streven naar moderniteit te omarmen dat het Fascisme als slogan hanteerde. De Dante werd gehinderd door haar negentiende eeuwse erfenis, die in zekere zin garant stond voor haar respectabiliteit maar ook koren op de molen was voor degenen die beweerden dat de organisatie inmiddels verouderd was. Bij haar strategie om de kennis van de Italiaanse cultuur in het buitenland te bevorderen, hanteerde het centrale bestuur van de Dante een concept van nationalisme dat literair en abstract bleef. Bovendien waren de leidende figuren traag in het oppakken van de nieuwe middelen van massacommunicatie. De British Council, die Groot-Brittannië weliswaar presenteerde als het baken van de Europese traditie, was zich schijnbaar veel meer bewust van de noodzaak moderne media te hanteren en plaatste zichzelf nadrukkelijk binnen de veranderende wereld van onbegrensde communicatie, die steeds meer begrip vereiste omtrent culturele verschillen. Ofschoon de Council zich erover bekloeg dat de Britse filmproductie achterop raakte en te kennen gaf dat er meer geproduceerd moest worden voor promotionele doeleinden was zij wat betreft haar kijk op de behoefte aan meer visuele communicatie te vergelijken met de propaganda-organisaties van Mussolini's regime, en met name met de Istituti di Cultura.

Een andere last van het verleden op de schouders van de Dante, die nauw samenhang met de kwestie van de verspreiding via moderne middelen, was de definitie van *italianità* die de organisatie uitdroeg. *Italianità* bleef een uiterst abstract concept van onbestemde kwaliteiten toegeschreven aan de Italiaanse geest of 'genius'. De cultus van de *romanità* schiep weliswaar de mogelijkheid tot het benoemen van enkele waarden maar in het algemeen verbreidde de Dante geen specifiek maatschappijmodel, zelfs niet onder het Mussolini-regime. De British Council daarentegen, die kon steunen op een veel oudere geschiedenis van nationale en imperiale eenheid, verbreidde een helder gedefinieerd en coherent imago van *Britishness*, waarin de instituties centraal stonden. Deze instituties – het rechtssysteem, de parlementaire democratie, onderwijs, sportbeoefening – werden allemaal beschouwd als de belichaming van fundamentele Britse waarden, op de eerste plaats vrijheid, plichtsbesef, pragmatisme en *fair play*.

Naast de bovenstaande conclusies, kunnen aan de hand van de diverse hoofdstukken van dit proefschrift bovendien de volgende conclusies getrokken worden. Het eerste hoofdstuk laat zien dat het nader bekijken en onderling vergelijken van de geschiedenis van de Deutscher Schulverein/Verein für das Deutschtum im Ausland, de Alliance Française, de Società Dante Alighieri en de British Council een beter inzicht verschaft in de bredere Europese context waarbinnen deze organisaties tot stand kwamen. Tegen de tijd dat het Verdrag van Versailles werd getekend (1919), was het duidelijk geworden dat democratisering en nieuwe communicatietechnologie ertoe hadden geleid dat het beïnvloeden van de buitenlandse publieke opinie een belangrijke factor in de internationale betrekkingen werd. In dit hoofdstuk wordt veel aandacht geschonken aan de verschillende manieren waarop particuliere organisaties en overheidsorganisaties in de toen toonaangevende Europese landen de bevordering van cultuur in het buitenland aanpakten. In Duitsland en Italië, twee relatief jonge naties, werd de buitenlandse cultuurpromotie gekenmerkt door de zorg voor natiegenoten die bij het vaststellen van de staatsgrenzen daarbuiten vielen. Aanvankelijk zagen particuliere organisaties het als hun taak om de nationale identiteit van deze natiegenoten in het buitenland te behoeden. Maar toen in Duitsland en Italië autoritaire regeringen aan de macht kwamen die culturele propaganda zagen als een essentieel instrument voor hun expansionistische buitenlandse politiek, werden deze particuliere organisaties gaandeweg onderdrukt of gedwongen zich aan te passen. In Frankrijk was het ook allereerst een particuliere organisatie – de Alliance Française – die startte met het bevorderen van Franse cultuur in het buitenland. Vervolgens werden in de eerste twee decennia van de twintigste eeuw overheidsinstanties gecreëerd om een officiële buitenlandse cultuurpolitiek te ontwikkelen. Maar de missie van de Alliance had van meet af aan een meer universeel karakter: het uitdragen van de idealen van de Verlichting vertolkt door de *Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen*. De periode waarin de Alliance tot stand kwam,

doet vermoeden dat zij de tanende politieke en militaire macht van Frankrijk wilde compenseren door de Franse culturele invloed te versterken en daarmee ook een steviger koloniaal bewind realiseren. Tijdens het interbellum, toen culturele invloed steeds meer van belang werd voor buitenlands beleid, namen net als elders ook in Frankrijk de overheidsinspanningen op dit terrein in omvang toe. De geschiedenis van de British Council, een laatkomer op het toneel, toont aan dat haar oprichting een reactie was op het groeiende besef dat buitenlands cultuurbeleid steeds belangrijker werd. De Council presenteerde zich dan wel als een particuliere organisatie, maar zij was nauw verbonden met de Foreign Office en zocht voor haar beleid aansluiting bij de prioriteiten geformuleerd door het Britse buitenlandse beleid. De Council ontkende ook maar iets te maken te hebben met culturele propaganda en sprak bij voorkeur over culturele promotie of het verstrekken van informatie voor een betere internationale communicatie. Zij zag voor zichzelf een universele missie, de verdediging van de democratie en de Westerse beschaving, min of meer als de *Alliance Française*.

In het tweede hoofdstuk wordt aangetoond dat niet alleen de relatie tussen de Dante en Mussolini's dictatoriale heerschappij problematisch was, maar ook de positie van de Council ten opzichte van de Britse democratische regering. Dit hoofdstuk behandelt twee zeer verschillende staatsstructuren. Mussolini's dictatoriale regime liet geen plaats aan een open politiek debat zoals dat in het Britse parlement bestond. Niettemin maakt een nauwkeurige analyse van door de Dante ondernomen pogingen om haar zelfstandigheid te behouden duidelijk dat 'fascistisering' niet zo'n rechtlijnig een proces was als doorgaans wordt gesuggereerd. Het ging gepaard met noodzakelijke onderhandelingen tussen gevestigde en nieuwe machtsbases, en tussen een oudere generatie met haar verworvenheden en een nieuwe generatie met haar drang naar succes, want zij waren van elkaar afhankelijk. Deze generationele dynamiek is minder zichtbaar in de nog jonge Council dan in de Dante. Hoe dan ook, het was een relatief jonge visionair als Leeper die in weerwil van sterke tegenstand binnen het Parlement het idee wist uit te dragen dat Groot-Brittannië zich nu moest gaan toeleggen op cultuurpromotie, die zich gezien haar eerbare doeleinden kon onderscheiden van de agressieve en nefaste propaganda van autoritaire staten. Individuën maken verschil. Dit is voor beide organisaties van toepassing. De drijvende kracht van Paolo Boselli bij de Dante en die van zowel Leeper als Lord Lloyd bij de Council getuigen van deze wezenlijke factor in menselijke interactie.

De Council en de Dante hanteerden fundamenteel verschillende definities van nationale cultuur, zoals in het derde hoofdstuk nader wordt toegelicht. De overheersende componenten van de *italianità* die de Dante uitdroeg waren de nationale 'ziel' en dat wat zij voortbracht aan kunst, muziek, literatuur en andere uitdrukkingen van de Italiaanse 'genius'. De Council daarentegen legde bij haar presentatie van 'Britishness' de nadruk op de rol van

instituties. In deze beeldvorming waren ook instellingen opgenomen die niet onder de overheid vielen, zoals vrijwilligersorganisaties voor wederzijdse hulp en liefdadigheid. Daarnaast benadrukte de Dante soms trots de moderniteit van Italië maar hield zij niettemin vast aan haar ouderwetse methodes. De Council echter presenteerde Groot-Brittannië dikwijls als een land dat aan nieuwigheden pas toegaf wanneer de praktische waarde daarvan mettertijd was gebleken, maar ondertussen leek zij zich veel beter bewust van de noodzaak moderne communicatiemiddelen te gebruiken. Ofschoon de Dante, ironisch genoeg, hoopte zowel de Italiaanse emigranten in het buitenland die maar weinig opleiding hadden genoten als ook de meer ontwikkelde buitenlander te bereiken, waren haar leiders zich minder bewust van de nieuwe massacultuur dan bij de Council het geval was. De ironie bestaat daaruit dat de Council aanvankelijk in haar beleid gericht was op de hogere, invloedrijke lagen van de samenleving in het buitenland, maar toch veel beter in staat was zich aan te passen aan de eisen van de massacommunicatie.

Het vierde hoofdstuk behandelt het culturele conflict op Malta tussen het Britse koloniale bestuur en de Maltese nationalisten. Hier komt de rol van de Dante en de Council op het terrein van de internationale betrekkingen bijzonder duidelijk naar voren. De voorstelling van zaken van de Council als was Groot-Brittannië de verdediger van vrijheid en democratie blijkt hier wel bijzonder hypocriet. Met haar pogingen de Britse culturele invloed op Malta te versterken beoogde de Council in feite de strategische, militaire belangen van Groot-Britannië te beschermen. Wat de Britse positie moeilijker maakte was het risico gezien te worden als een protestantse bedreiging voor de katholieke traditie waaraan de meeste Maltezers gegeven de geschiedenis van het eiland als thuisbasis van de Maltezer Orde eens te meer gehecht waren.

In het vijfde hoofdstuk komt een soortgelijk onderling verband tussen culturele en religieuze bedreiging aan de orde. Daar gaat het om de Britse bezorgdheid over de 'latinisering' van Egypte die hand in hand ging met verdenkingen ten aanzien van rooms-katholieke religieuze ordes. De oprichting van de Council was grotendeels een respons op het tot de Britten doorgedrongen besef dat hun controle over Egypte aan het afkalven was. In tegenstelling tot wat tot nu toe in de geschiedschrijving over de Council wordt gesuggereerd, was het niet het teruglopen van de handelsbelangen in Zuid-Amerika dat bepalend was voor het ontstaan van de Council. Belangrijker factor was de Britse ervaring in het zuidelijke deel van de Middellandse Zee die de Foreign Office dwong tot de erkenning dat culturele invloed een wezenlijk deel van buitenlandse politiek was gaan uitmaken. Het is geen toeval dat de eerstbenoemde vertegenwoordiger van de British Council in Caïro gestationeerd werd. Zowel de Council als de Dante gebruikten culturele propaganda ter versterking van imperialistische machtsuitoefening met dit verschil dat het Britse imperium een neergang vertoonde en het Italiaanse in opkomst was. De Dante, hoezeer ook overlopend van optimisme, bleek echter

armoedig uitgerust voor het beantwoorden aan de behoeftes van het nieuwe imperium in opbouw.

Nader onderzoek naar de samenhang met religie zou een belangrijke dimensie toevoegen aan de opkomst van cultuurpolitiek zoals tot nu toe beschreven. Ondanks het feit dat de Dante Alighieri fundamenteel een seculiere organisatie was, werd samenwerking met en eventuele ondersteuning van de katholieke kerk onvermijdelijk, alleen al om gebruik te kunnen maken van het wereldwijde netwerk dat de katholieke religieuze ordes bezaten. De Dante kon zich, ook in haar retoriek, niet helemaal distantiëren van de katholieke geestesgesteldheid waarmee de meeste van haar leden waren opgegroeid. De kerkgeschiedenis van Groot-Brittannië maakte de relatie van de British Council met religie eveneens problematisch, zij het op een andere manier. In Italië had de dominante kerk tot 1929 geweigerd de natie-staat te erkennen. In Engeland was de Engelse koning het hoofd van de Anglikaanse Kerk. Deze band tussen Kerk en Staat hield een garantie in dat de monarchie anglicaans bleef. Daarmee was de kern van de Britse natie beschermd tegen de invloed van zijn rooms-katholieke gemeenschappen, vooral in Ierland en Schotland, als ook van de methodistische, baptistische of pentecostische minderheden. Bijgevolg moest de British Council voorzichtig zijn op het punt van samenwerking met missie-orde in het buitenland. In hoeverre hadden deze religieuze achtergronden invloed op de definitie van nationale cultuur zoals gepropageerd in het buitenland? En in welke mate waren oude religieuze vijandschappen vermengd met culturele rivaliteiten?

Overbodig te zeggen dat nieuwe vragen kunnen opkomen als het onderzoek zich niet richt op de **bedoelingen** van de Dante Alighieri en de British Council maar verschuift naar de **receptie** van hun cultuurpromotie. Concentratie op dit aspect zou een uitgebreid onderzoek vereisen naar het gebruik van buitenlandse cultuur bij de wijze waarop lokale elites zichzelf definiëren. In hoeverre beïnvloedde buitenlandse cultuurpromotie de keuzes van de ontvangende sociale groeperingen met betrekking tot het gebruik van een taal waarmee zij zich konden onderscheiden, de opvoeding van hun kinderen, handelspartners en internationale connecties. Het gebruik van vreemde talen door de maatschappelijke bovenlaag zou in dit verband een cruciaal onderzoeksterrein zijn.

Harold Goad, van 1922 tot 1937 directeur van het Britse Instituut in Florence, keek in zijn latere jaren terug op de rol die de grote talen van de Westerse beschaving in de geschiedenis speelden. Zijn woorden laten zien dat, na zoveel jaren ervaring met Britse cultuurbevordering, hij ervan overtuigd was dat voor verschillende Europese landen een kenmerkende relatie tussen een land en de eigen nationale taal kon worden vastgesteld:

Voor een Fransman is zijn taal het summum van Franse en Europese beschaving; voor een Teutoon is Hoogduits de vesting van zijn Kultur; voor de

Italiaan is de Toscaanse taal de voornaamste band waarmee vele steden en provincies bijelkaar worden gehouden en het symbool van zijn *italianità* in heel de wereld; maar voor de gemoedelijke Engelsman is zijn taal slechts een praktisch middel om zichzelf verstaanbaar te maken voor andere mensen.

De geschiedenis van de Società Dante Alighieri en de British Council in het Mediterrane gebied gedurende de jaren dertig van de vorige eeuw toont aan dat het een illusie is om taal als enkel en alleen een praktisch communicatiemiddel te beschouwen. De belangeloosheid die Goad het Britse gebruik van de Engelse taal toedicht, ligt ver bezijden de waarheid. Tegen de jaren 1930 moesten ook de Britten erkennen dat de promotie van de nationale taal en cultuur in het buitenland, en daarbij de “winning of hearts and minds” van buitenlanders, een essentieel instrument was geworden voor het behoud of de uitbreiding van internationale politieke macht. De British Council had meer succes dan de Dante Alighieri bij het uitdragen van een model van moderne samenleving en het omlijnen van specifieke waarden, waarbij zij de schijn cultiveerde van niets aan anderen te willen opleggen. Al met al lijkt het raadzaam om buitenlandse cultuurpromotie in eerste instantie te beschouwen als een wolf in schaapskleren.